

Ez – mint szándék – őszinte és becsületes volt. De csak naiv emberek gondolhatták azt, hogy a közéleti, a politikai, a világnézeti csatározások „leállíthatók” az iskola kapujában.

Más természetű megjegyzésem:

Örömmel olvastam az „Örökség” rovatban dr. *Kékes Szabó Mihály* írását *Felméri Lajosról*. Azok közé tartozom, akik az elmúlt években a szakajtóban megemlékeztek *Felmérről*.

Munkásságát magam is két ponton tartom rendkívül jelentősnek:

1. A gyermektanulmányra alapozott pedagógia felé tett lépéseit.

2. A német helyett az angol-francia orientációját.

Nem csoda, hogy a hivatal (és a hivatalos tudomány) mellőzte, és igyekezett agyonhallgatni. A legjobb módszer a tehetség visszaszorítására!

DR. BEREZKI SÁNDOR

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola

Szeged

Bényei Miklós: Oktatáspolitikai törekvések a reformkori Magyarországon

Jelentős művel gazdagodott a magyar neveléstörténeti irodalom. A neveléstörténeti kutatók által eddig is nagy figyelemmel vizsgált korszak, a magyar reformkor gazdag irodalma lett teljesebb. A reformkor pedagógiai, neveléstörténeti törekvései iránti érdeklődés érthető, hiszen a magyar társadalom fejlődésének, a polgárosodás igényének és megvalósítási lehetőségének időszaka következett be. Eddig meg nem oldott vagy újonnan jelentkezett, a polgári fejlődéssel összefüggő pedagógiai célkitűzések, feladatok vetődtek felszínre. A magyar társadalom polgári átalakításának szükségessége gazdag pedagógiai problémák tisztázását és megvalósítását követelte meg. Ezért olyan sokszínű ennek a viszonylag rövid történeti korszaknak a pedagógiai feladatrendszere. A magyar neveléstörténetben ez a korszak hozza meg a nevelés jelentőségének, fontosságának a hangsúlyozását is a magyar társadalom polgári átalakítása érdekében. Jelentős politikusok, nagy írók, kiváló gondolkodók fogalmazzák meg a nevelésről, az iskoláról, a művelődésről mindmáig értékes véleményüket. A reformkorral foglalkozó magyar neveléstörténet a korszaknak ezeket az adatait, forrásait már alaposan felkutatta és elemezte. Bényei Miklós eddig nem vizsgált forrásanyagot vett vizsgálat alá: a reformkori országgyűléseken megvitatt pedagógiai, iskolarendszeri témákat. Több kutató is hivatkozott már a reformkori országgyűléseken elhangzott és felterjesztett pedagógiai vonatkozású témákra és javaslatokra. Bényei könyve azonban nem ilyen mozaikszerűen, hanem az országgyűlések anyagának teljességét összegezi. Így fontos forrásanyagnak számít, mivel első alkalommal kerül széles körű nyilvánosság elé az országgyűlési jegyzőkönyvek, jelentések dokumentációja. A szerző nem elégszik meg azonban pusztán a forrásanyag feltáráásával, ismertetésével, hanem nagy szakértelemmel elemzi azokat, tárja fel a mélyebb összefüggéseket, az egyes jelentések, felterjesztések, viták, észrevételek mögött meghúzódó okokat és okozatokat. Tekintettel arra, hogy Bényei munkája történelemtudományi kandidátusi értekezésként jött létre, szakemberek mondták el, írták meg értékelő, kritikai észrevételeiket, így ezeket felesleges megismételni. Kritikai megjegyzések helyett inkább a munka hízagypótló jelentőségét emelném ki, azzal a kívánsággal, hogy a neveléstörténeti oktatás során minél jobban vegyék igénybe mind az oktatók, mind a főiskolai, egyetemi hallgatók. A neveléstörténeti tények megismerésén túl tekintsenek bele a magyar történelem egy fontos, szép periódusába, érezzék és éljék át ennek a kornak atmoszféráját, lelkesedését, hitét a magyar

társadalom fejlődése szolgálatában. Válgják bennük is meggyőződésé a reformkori szent hit a magyarság erejébe vetett nemzeti büszkeség iránt, s hogy a nevelés milyen hasznos eszköz a nemzeti öntudat kialakításában, fejlesztésében. A magyar történelemben kevés olyan korszak volt, amikor olyan nagyfokú volt a lángolás a magyar nemzeti érzés megnyilatkozásában, amikor olyan tisztán, nacionalizmus és sovinizmus nélkül élt az emberekben a magyarsághoz való tartozás tudata és érzelme. Ennek a célnak nagy szolgálatot tesz Bényei értékes munkája is.

A könyv címe azt ígéri, hogy „Oktatáspolitikai törekvések a reformkori Magyarországon” lesz a könyv tartalma. A belső címlapon azonban már ezt olvashatjuk: „Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűlésekben.” A két cím közötti különbséget nem szükséges magyarázni, magáért beszél. S a könyv tartalma valóban a második címnek tesz eleget. Akkor miért kellett a címlapon más megfogalmazást adni? Mi az oka? Nem hiszem, hogy ekkora figyelmetlenséget akár a szerző, akár a kiadó elkövethet. Rontja a könyv – és a szerző – etikai hitelét, ha a teljességet ígéri, és „csak” részletet ad. Maga a szerző is a bevezetésben azt ígéri: „Tanulmányunk a reformkor, egészen pontosan az 1825–1848 közötti időszak országgyűléseinek oktatáspolitikai fejleményeivel foglalkozik.” Másutt: „Joggal vetődik fel az a kérdés is, hogy miért csak és miért éppen az országgyűlésekre terjed ki a figyelmünk?” Majd így válaszol: „A reformkori oktatáspolitikai történetéről mindmáig nem készült összefoglaló feldolgozás. Ezért célszerűnek láttuk, ha az első próbálkozásként az oktatáspolitikai egy tematikailag átfogó... egységes területét választjuk ki.” A szerzőnek igaza van, de ezt a könyv főcímében is így kellett volna jelezni.

A könyv bevezető részében a szerző gondosan indokolja a témaválasztás motívumait, s világitja meg a reformkor történeti jelentőségét. Ismerteti a rendi országgyűlések szervezeti rendjét, munkastílusát, működési mechanizmusát, majd kitér a forrásanyag megjelölésére.

A könyv első részében nagyon lényeges fogalmi tisztázást tárgyal a szerző: a művelődés és a nevelés fogalmának, szerepének reformkori értelmezését. Ezek a megközelítések a mai pedagógiai, művelődéstudományi elemzések szempontjából is hasznosíthatók. Ezt követően bemutatja az iskolák irányításának és fenntartásának reformkori sajátosságait, így a királyi jogkör, a kormányzati feladatai, az egyházi iskolák, a vármegyék, városok, községek, szerepe, s végül az iskolarendszer jellemzői kerülnek sorra. Következő fejezetben az egységes nevelési rendszer igényéről olvashatunk, s ezen belül a magyar oktatási nyelv és a magyar nyelv tanítása, a nevelés és a tanulás joga, a házi nevelés ellenőrzésére, az iskolaválasztás szabadsága meg a külföldi tanulás lehetősége a téma. Külön részt szentel a szerző az iskolai alapok és alapítványok kezelésére és hasznosítására. Itt említi meg az ausztriai, a magánalapítványok és az egyházi alapítványok sajátosságait. Alapos elemzés alá veszi a szerző a magyar iskolarendszer egyes fokozatait. A pesti egyetem helyzetével kezdi, s vizsgálja annak függetlenségét és korszerűsítését. Kitér a Ludovika Akadémia megnyitására, sorra veszi a szakképzést szolgáló iskolatípusokat: így a gazdasági szakiskolák létesítését, a tengerhajózási iskolák megszervezését, a reáltanodák és a műegyetem iránti követelést, a gazdaképző intézet tervét ismerhetjük meg. Kitér a művészeti szakképzéssel kapcsolatos elképzelésekre is: a képzőművészeti akadémia létesítésének javaslatára, valamint a konzervatórium tervére. Nagy részt szentel a szerző a népoktatás szervezésére és felügyeletére is. Ezzel kapcsolatban tárgyalja a népiskolák állítását, a tanítóképző intézetek létesítését, a leánynevelő intézetek tervét, a kisdudóvodák alapítását, az izrealita tanodák keletkezését. Külön részben tér ki a városi iskolák igazgatásának kérdésére. A következő fejezetben az iskolák fenntartásának pénzügyi vonatkozásait ismerteti. Bemutatja a közoktatás központi támogatásának és nemzeti irányításának helyzetét, a katolikus egyházi javak felhasználását, az országos közpöntár tervét, az állami költségvetés törvénybe iktatását és a katolikus autonómia igényét. Megismerhetjük a vallás- és közoktatásügyi minisztérium létrejöttének és hatáskörének adatait is. A könyv befejező fejezete az oktatáspolitikai gondolkodás főbb jellemzőivel foglalkozik. Elméleti összegezőként mutat rá a szerző az általánosítható tanulságokra. Kiemeli az országgyűlési viták néhány sajátosságát, rámutat a nemzeti fejlődés, valamint a

polgárosodás folyamatának és az oktatásnak összefüggéseire, megállapítja a jelentősebb oktatás-politikai irányzatokat, és megvonja az országgyűlési viták végső eredményeit.

A könyvet a források és irodalom gazdag felsorolása zárja.
Csokonai Kiadó Kft., Debrecen, 1994. 423. 1.

DR. DOMONKOS JÁNOS
Fővárosi Iskolászanatórium
Budapest

Bíró Ferenc: A felvilágosodás korának magyar irodalma

A jeles szerző, Bíró Ferenc (1937) irodalomtörténész, a tudomány doktora, az ELTE professzora korábbi munkássága, fő kutatási területei közé tartozott a felvilágosodás és a reformkori magyar irodalom. Tolla nyomán egy olyan átfogó, alapvető monográfia látott most napvilágot a felvilágosodás-kori magyar irodalomról, melyben a legjelentősebb kortárs-irodalomtörténettudósok eredményeit is értékeli. A máris kiadói könyvsikert felmutató, értékes tanulmányköteten végigkövethető alapgondolat: a művek csak az alkotó világának és egyéniségének ismeretében, az életmű szerves részeként értelmezhetők korszerűen. Ez egyben a hiteles irodalomtörténetkutatás kulcsa is.

A magyar irodalomtörténetírás eddig az 1772-es évet, *Bessenyei György: Ágis tragédiája* (Bécs) megjelenésének esztendejét tekintette korszakhatárnak: a magyar felvilágosodás kezdetének. Tévesen. Okfejtésében Bíró a magyar egyházi értelmiség korabeli legjelentősebb alakjának *Faludi Ferencnek* (1704–1778), – aki 1740-ben Rómába utazott, hogy ott, az oda zarándokló magyarok gyóntatójaként öt évet töltsön – (tehát már 1740 körül!) jutott osztályrészül az a felismerés, hogy a magyar műveltség előmozdítása céljából immár nemcsak az „istenes jószág-ra”, hanem az elérhető, e világi „szerentsés boldog életre” is oktassa kora magyar nemeseit. Faludi már olyan íróvá vált, aki kivételes tehetsége és érzékenysége folytán egyszerre volt előfutára és összegzője annak az előremutató irodalmi kultúrának, melyet a századközép egyházi értelmisége hozott felszínre. Bíró Ferenc monográfiája e pontról kiindulva tekinti át a felvilágosodás korszakának magyar irodalmát. A fejlődés menetébe illeszti a magyar irodalomtörténet nagy alakjait Bessenyei Györgytől (1746–1811) – a maga helyére téve a nyelvújítási mozgalmakat – a magyar nyelv végleges győzelmét kiharcolók sorában a legnagyobbakig: a regényíró *Kármán József*ig, a Lúdas Matyi írójáig: *Fazekas Mihály*ig, a hallhatatlan költő, *Csokonai Vitéz Mihály*ig.

Az újkori magyar irodalom tehát akkor kezdődött, amikor a 18. század közepe táján megjelent a színen az a nemesi elit, amely egyre inkább a saját szemével nézte a világot, és neki látott az igényeinek leginkább megfelelő kultúra kialakításához. Ugyanakkor megjelent a világiakat is befolyásolni kívánó, emiatt a világiak igényeihez is alkalmazkodni kényszerülő egyházi értelmiség. Így vált mássá és többé az immár nemzeti magyar nyelven művelt irodalom.

Szépírodalmi műfajok tekintetében a könyv áttekinti a hazai regényirodalom első ötven évét. Színművek – színház nélkül c. fejezet is a magyar nyelv térnyerését mutatja be, utalva arra, hogy a dráma elsősorban nem olvasásra szánt irodalmi mű, hanem oly alkotás, mely csupán a színpadon teljeseedik ki: nélkülözhetetlen eleme a látvány és a színész ajkáról elhangzó beszéd.

A költészet történetét taglalva szinte a 18. sz. középső évtizedeitől vette kezdetét a felvilágosodáskori magyar irodalom egyik legfontosabb – a magyar költészet szempontjából döntő ki-